

S Rudolfem Havlem jsem se poprvé setkal, když působil jako tajemník v místnostech jedné velké budovy na Národní třídě. O tomto domě, který prý umožnil postavit "růst kapitálu ze spochivosti pražského měšťanstva", se hovoří jako o významné slohové stavbě. Můžeme se o ní dočíst, že "arkádová okna se sloupy pod archivoltami okenních špalet, polosloupy členěná okenní pole a dokonce i typický motiv otevřených okének kladí pod hlavní římsou, to vše se odvíjí ze stavebního odkazu benátské republiky, nejmocnější obchodní enklávy vlašské renesance. Uvnitř pak mocné, do výšky průběžně vedené trojramenné schodiště, rozlehlé síně a architektonicky dobře vyřešená bankovní hala tvoří interiéry vyhovující provozu a významu peněžního ústavu, nejstaršího v Praze." Z tohoto pojednání se o Rudolfu Havlovi nedovíme ani slovo. A přece tenkrát po tom trojramenném schodišti v budově České spořitelny doktor Havel denodenně kráčival a od jejích interiérů, vyhovujících provozu a významu důležitého peněžního ústavu, míval důležité klíče. Každý by se takových klíčů držel zuby nehty.

Jenže to už je dávno a od té doby se v tom domě i v okolí hodně změnilo. Naproti ve "zlaté kapliče" se nehraje divadlo jako se hrávalo tenkrát. Nestojí Kaurovy domy. Vedle v řeznictví se tehdy dostalo na lístky maso. V Klášterní vinárně už nedovedou připravit tak pěkně smažený telecí řízek a do skleniček nám tam nalévají mnohem, mnohem pomaleji než kdysi. Bůhvíkolik

tváří už není a nebude možno tam někde na ulici potkat. Zato jakmile vkročíte do budovy, hned za vámi volá vrátný, co že tam vlastně pohledáváte. - A hlavně už ve starém domě na Národní třídě neseďává pan doktor Rudolf Havel. Ano, došlo tam ke značným proměnám. Nedokázal bych je všechny podrobně popsat a vyložit přesně jejich příčiny. Pouze se domýšlím a subjektivně to podávám. Ale zřejmě nedovedl dr. Havel dobře zacházet s penězi a nedovedl je obezřetně počítat a schránčlivě rozmnožovat, takže tu krásnou budovu peněžního ústavu blahé paměti prostě nějak prošustroval.

Asi to bylo hlavně proto, že se vůbec příliš nestaral o peníze a že ho už tenkrát více těšily a zajímaly docela jiné věci. Alespoň když opouštěl dům na Národní třídě, doprovázen smutným pohledem Myslbekových lvů /dodnes ho tam u vrat hlídají/, zpíval prý si potichu text, který potom později bylo od něho možno tak často slýchat:

Jsem člověk nemravný a zanedbaný
a lehké holky měl jsem příliš rád...

Nevím, určitě o tom nevím nic. A rovněž si nejsem jistý, kde se v tomto člověku, jemuž předtím okolnosti umožnily, aby poznal mnohá místa a kraje Čech a Moravy, město Benešov i dokonce dalekou Litovel, tedy kus světa, nevím, kde se v něm vzala podivná náklonnost ke znalectví knížek a obrázků a červeného vína. Možná, že to bylo z úcty k věcem ušlechtilým a starobylým, protože všechno, co bylo jmenováno, představovalo kulturu dávno předtím, než byly vynalezeny bankovky a cenné papíry a než bylo zavedeno spoření v Čechách. Ovšem to dá rozum, že jakmile si Rudolf Havel

něco začal se spisovateli, to jest s lidmi finančně velmi nespolehlivými, že tu budovu České spořitelny udržet nemůže a že ji bude muset předat lepším úředníkům. Což se posléze také stalo.

Přesídlil tedy na Strahov k premonstrátům, kde mohl oknem vidět do přírody, a jako pánové Bouvard a Pécuchet tam hovořovali s kolegou Miroslavem Heřmanem o věcech života a písemnictví. Ale ať už to šlo dále jakkoliv, je bezpečně doloženo, že se nepřestal se spisovateli a se státně méně ceněnými papíry knížek zaplétat čím dál více a že toho podezřelého počínání dodnes nenechal. Je známo, že se zprvu hodně věnoval českému jazyku; výsledky této jeho práce jsou uloženy zejména v mnoha heslech Příručního slovníku jazyka českého. Když se potom začal zabývat už přímo literaturou, využíval získaných znalostí a zkušeností a soustřeďoval se nejvíce na jazyk spisovatelů a na práci editorskou a v tomto oboru se také stal mnohem více uznávanou autoritou než za svého působení v budově spořitelny. To je možno potvrdit naprosto nezvratně.

Byla by dlouhá řada těch spisovatelů, na jejichž dílech si Havel uvědomoval křehkou krásu a přesnost básnické řeči, a kteří zase naopak vděčí Havlovým znalostem jazyka a literatury a jeho citu pro životnost slova za to, že jejich knihy dnes čteme právě v takovém a takovém znění. Nebyla by to jména ledajaká a na jejich začátku by byli sám Karel Hynek Mácha a kněžna české prózy Božena Němcová. A byli by tam především spisovatelé, jejichž práci se slovem mohl Havel poznávat bezprostředně, v osobním styku; jako málokdo druhý mohl být při tom, jak se jejich díla dotvářela. Tato osobní spolupráce začínala nejspíš u Ivana

198

Olbrachta, za návštěv v jeho krčském domku. Když Havel Olbrachtovi v padesátých letech pomáhal připravovat nové vydání jeho spisů, seznamoval se zblízka s tím, jak dobří spisovatelé uvažují o jazyce a o každé drobnosti textu, o kvantitě samohlásky a intonaci věty i třeba o střídání infinitivního zakončení sloves /-ti nebo -t/ s ohledem na rytmus souvětí. Tu se jistě upevňovalo Havlovo vědomí povinnosti respektovat slovo jednou dané a písemně zachované a zároveň posuzovat jazyk jako vyjadřovací možnost, která pro spisovatele nikdy nesmí přestat být věcí živou a stále se přetvářející. Kdykoliv potom Rudolf Havel pracoval s literárním textem, snažil se tyto zásady citlivě uplatňovat.

Po Olbrachtovi by následovali další spisovatelé a mohlo by se mluvit o dalším vzájemném obohacování a sbližování. S Karlem Novým se vraceli na různá místa do benešovského kraje i do strašnického bytu, kde určitě ještě dnes šumějí ve vzduchu tisícové vzpomínky a vyprávění; také Karel Nový si od něho žádal rady při vydávání svých próz - a Havel tu někdy spíše bránil navrhovaným úpravám a hájil starší znění, neboť čím dál víc poznával, jak slovo těsně souvisí s časem a s okolím, pro něž bylo poprvé vyvoláno. Do bytu Vladimíra Holana na Kampě a U lužického semináře nosíval aktovky plné knížek, aby se s nimi básník mohl ve svých hamletovských nocích potýkat a dolovat i jejich pomocí své metafory. Zase na jiném konci Prahy, kterou takto Havel křivožil, mu dával před novým publikováním číst své starší knížky i verše nejčerstvější a své vzpomínky Jaroslav Seifert. A ještě se Rudolf Havel objevuje v důležité záležitosti vedle Vladislava

Vančury. Myslím na to, jak byl v polovině sedmdesátých let vyvolán žalobou proces, který by byl komický, kdyby nebyl v podstatě smutný a žalostný.

Ano, obvodní soud v Praze I byl žádán, aby potvrdil, že vlastním autorem Obrazů z dějin národa českého nebyl sám Vančura. Může se to zdát neuvěřitelné, ale opravdu bylo třeba přinášet důkazy na obranu tohoto spisovatele. Rudolf Havel k tomu pomáhal shromažďovat materiál a dokumentaci a ověřoval rukopisy a studoval varianty, aby se definitivně dokázalo, že autorem "obrazů" byl skutečně Vančura. Jakoby symbolicky se při tomto procesu, který by neměl být zapomenut, protože ani na kulturní ostudy se nemá zapomínat, sešlo několik spisovatelů, zastupujících jednu dvě generace české literatury a její moderní tvořivý smysl. Vždyť šlo nejenom o autorská práva, ale i o jméno a čest českého spisovatele, o význam tvůrčí práce, o funkci kultury. Z paměti se tu vracelo Olbrachtovo označení Vančury za "největšího soudobého prozaika", který imponoval hrdým a ušlechtilým jednáním - a hned tím se spor dostával do vážných a vysokých souvislostí, do jakých patří vážné věci umění v národní a lidské kultuře. Byla čtena svědecká výpověď Seifertova, aby osvětlovala, jak to tenkrát bylo s projektem v Družstevní práci, a aby dokazovala, že si ostatní spisovatelé /když už se Vančura položil do práce a měl hotové první texty/ ani netroufali následovat jeho nena-podobitelný vypravěčský styl a jazykový patos. Jako svědek se osobně dostavil Karel Nový a znovu vykládal, v jak prudkém pracovním zaujetí Obrazy vznikaly, jaký byl způsob Vančurova psaní a jeho vztah k historii, jež se mu v místě jeho bydliště,

na Zbraslavi, naustále připomínala slavnou kronikou. Opakoval, že ani on se nepokládal za povolaneho něco do plánovaných "obrazů" psát, neboť si byl vědom, že jakýmkoliv pokračováním by se vyprávění nějak měnilo ve své podstatě. Rozhořčoval se nad opovržlivostí dotýkat se Vančurovy osobní cti. Konečně se jako vedlejší "žalovaná" strana soudního řízení, jež probíhalo v několika pokračováních až k vyšší instanci, účastnila také paní doktorka Vančurová. A když se potom sedělo v nedaleké kavárně v Celné ulici, následoval kouzelný čas vzpomínání Vančurovy ženy a Vančurova přítele: z jejich doplňující se paměti a z dvojitého úhlu se opět vynořovala osobnost spisovatele Obrazů z dějin národa českého a jeho vztah ke kramářskému městu Benešovu a k rodičům Karla Nového, míhaly se příhody z let studií a literárních začátků, vynořovaly se zapomenuté drobnosti...

Ale proč o tom všem vedu řeč? Je několik důvodů. Za prvé, abych připomněl, že Rudolf Havel byl vždycky něčím bytostně přitahován spisovateli a že významní prozaikové a básníci si naopak vážili jeho zvláštního vztahu k literatuře - je to vztah znalý věci a oddaný, plný úcty a tvořivý, držící se faktů a nestrnulý. Na takovýchto základech se pak rozvíjel vřelý osobní poměr a vytvářela se atmosféra doslova přitahující autorské vzpomínání a zpovědi a sdělení o tvorbě. Kdyby si Havel sedl, aby sám napsal paměti, mohlo by se zachránit mnoho zajímavého a cenného o spisovatelích a o spisovatelské práci. Za druhé, abych připomněl Havlův podíl na poválečné české literatuře. Je to podíl jeho práce a času, nezištnosti a citu pro umění a pro český jazyk a je obsažen a rozpuštěn v mnoha větách a verších básníků a

vypravěčů, zvláště těch, o nichž padla zmínka. Havel k nim nepřistupoval jako pasivní editor, nýbrž jako člověk zaujatý živou prací spisovatele a jako člověk, který si takto našel jeden ze způsobů, jak se podílet na vytváření kulturních hodnot. Především z tohoto pohledu na tvorbu vyplývaly zásady, které Havel prosazoval ve svém editorském přístupu k literárním textům. A konečně bych rád alespoň v závorce vyslovil i osobní poděkování za to, čím se Rudolf Havel "otiskl" na stránkách, které jsem se já pokoušel psát o literatuře a jimiž jsem ho v rukopisech obtěžoval, abych slyšel jeho připomínky.

A tak je snad možno vrátit se k otázkám, které měly z předchozího povídání vystoupit a které se možná trochu skrývaly v žertovně ironické hře, jaká nás často provázivala: Které papíry jsou opravdu "cenné" a které "bezcné" a na čem se zakládá to, co z lidské práce zůstává? Vlastně nebylo nedobře, že tenkrát někdy před třiceti lety pan doktor Rudolf Havel ten bankovní a spořitelní ústav na Národní třídě vyměnil za přátelství se zvláštními bytostmi, jež bývají zvány spisovatelé.

M i l o š P o h o r s k ý